תנ"כון tenachon

11

De Profeten, meegelezen met de leraren van Talmoed en Midrasj en met de grote Joodse verklaarders van de Middeleeuwen tot heden

Samengesteld door Eli Whitlau in nauwe samenwerking met Rabbijn Yehuda Aschkenasy en met medewerking van drs. Dodo van Uden en dr. Marcus van Loopik

De profeet Jechezkel

De profeet Jechezkel, de zoon van Boezi, was een van de priesters die uit Jerusalem werden verbannen. Mogelijk hoorde hij tot de ballingen die in het jaar 597 waren meegegaan met koning Jehoiachien; wellicht ook heeft hij zich enige tijd later bij de ballingen in Bavel aangesloten. Hoe dat zij, in het vijfde jaar van de ballingschap van Jehoiachien, dus in het jaar 592, was hij al in het land van Bavel en kennelijk verbleef hij bij de Joodse nederzetting aan de rivier de Kevar. In dat jaar, schouwde hij bij Tel Aviv (3 : 15 en zie p. 162), aan de oever van de Kevàr, zijn eerste visioen: het visioen van de 'Merkava' ('de wagen', dwz de Goddelijke troonwagen, zoals het visioen in hoofdstuk 1 genoemd pleegt te worden), en werd hij tot profeet van Israel gewijd. Meteen keerde hij terug naar Tel Aviv en begon zijn profetische activiteit. Jechezkel werd de profeet voor de ballingen zoals Jeremia in die dagen de profeet was voor Jehoeda. Beider profetieën lopen qua boodschap parallel. Via symboolhandelingen en profetieën richtte Jechezkel zich tot de ballingen of tot de 'oudsten' en vermaande hij hen over de overtredingen die tot de ballingschap en de onderdrukking hadden geleid. Hij waarschuwde voor een nog vollediger ballingschap en onderdrukking wanneer ze niet tot ommekeer zouden komen. Net als Jeremia kantte ook Jechezkel zich tegen de wijd verbreide illusie dat de Tempel in Jerusalem de stad voor elk gevaar zou vrijwaren. Evenals Jeremia streed ook hij tegen de leugenprofeten die het volk vrede beloofden en de ijdele hoop levend hielden van een spoedige terugkeer van de ballingen naar het eigen land. In dat vijfde jaar van de verbanning van koning Jehoiachien, kreeg de beweging die pleitte voor een opstand tegen het machtige Bavel een hernieuwde impuls door de opkomst van een nieuwe koning in Egypte; zowel in Jehoeda als onder de ballingen herleefde opnieuw de hoop op een spoedige verlossing. Jechezkel verzette zich tegen deze illusies. Voor politieke strategieën was geen plaats meer. In de wereld heerst naast het erbarmen ook het recht Gods. En het is het recht dat nu onverbiddelijk zijn tol opeist. Nadat de glorie Gods ook door het volk van Jehoeda was verraden, was de verwoesting van Jerusalem en de tempel niet meer tegen te houden en wachtte ook de rest van het volk de verbanning. In deze geest profeteert Jechezkel onvermoeid tot aan de dag van de verwoesting.

Na de ramp verandert met de situatie ook de profetie van Jechezkel, en wel fundamenteel. Tot aàn de verwoesting waren zijn profetieën onheilsprofetieën geweest. Zodra de verwoesting een feit geworden

Jechezkel 1-24 / Ezechiël 1-24

NB Jechezkel 21 : 1-37 is in veel vertalingen 20 : 45-21 : 32

Overzicht boek

1 Profetieën voorafgaand aan de ondergang van Jerusalem (1-24)
2 Profetieën over de volken (25-32)
3 Troostprofetieën voor de ballingen (33-39)
4 Profetieën over de toekomstige Tempel, de eredienst en het landsbestuur (40-48)

NB In deze aflevering maken we een keuze uit de hoofdstukken 1-24. Voor 20 : 32-38 zie volgende aflevering p. 178.
In *Tenachon over de Tora* 17 werd 22 : 1-19 als haftara besproken.

Inhoud

De profeet Jechezkel 161
De naam Jechezkel 162
Tel Aviv 162
Wie schreef het boek? 162
De struktuur van het boek 163
Ben Adam 164
Het visioen van de Merkava 165
De Merkava en de cheroeviem 163
De Merkava als troostvisioen 166
Geloofd vanuit Zijn Plaats 167
De wijding van Jechezkel 167
Omhoogvliedende letters 169
Gods gerechtigheid 170
De strijd tegen de leuzen 170
Israel, de geliefde Gods 172
Moraal als politiek 174
Werkelijkheid en profetie 174
Het avontuur van de stilte 175
Lernen met *Tenachon* 176

B. Folkertsma Stichting voor Talmudica Burgemeester Lamboylaan 18 1217 LD Hilversum Telefoon (035) 219406

was, werden zijn profetieën troostprofetieën. Van nu af verkondigt hij de toekomstige terugkeer van de ballingen: het land en de Tempel zullen eens worden herbouwd en met de herleving wacht het volk een stralende toekomst. De omslag van onheilsprofetie naar troostprofetie is verre van tegenstrijdig. In beide perioden herkennen we de grootheid van een profeet die oproeit tegen de stroom, en zich verzet tegen visies die in het volk opgeld doen en die de bron zijn van het onheil. Zolang het volk zich troost met ijdele hoop en illusies en daarmee de weg naar ommekeer voor zichzelf afsluit, vecht de profeet tegen dit bijgelovig vertrouwen en profeteert hij de politieke ondergang als onvermijdelijk gevolg van het verzaken van Gods wil. De politieke ondergang van het volk is voor God echter een middel en geen doel. Het is een consequentie die voortvloeit uit het verleden, maar tegelijkertijd het middel tot loutering van het volk; en de loutering, de prikkel tot ommekeer, en daarmee de toekomst, is het doel. Vandaar dat na de ondergang, wanneer het volk wanhoopt en geen hoop op herstel meer ziet, de profeet opnieuw tegen de heersende mening ingaat en de terugkeer en de vernieuwing verkondigt. De politieke vernieuwing zal dan echter worden gedragen door innerlijke ommekeer. Het herstel van het volk is echter niet mogelijk zolang de heersende machten en de overige volken het uitverkoren volk nog naar het leven staan en zijn land verwoesten. Vandaar dat Jechezkel in de tweede periode van zijn optreden een aantal profetieën wijdt aan het lot van deze volken. De vijanden van Israel zullen hun straf niet ontgaan. God heeft – in de beeldspraak van Jesj. 5 – de omheining van Zijn wijngaard weggenomen, zodat de vijanden hem kunnen vertrappen. Maar dat ontslaat de vijanden niet van de verantwoordelijkheid voor hun onmenselijk optreden. De ondergang van deze volken is de voorbereiding voor de herleving van Israel. Na deze voorbereiding zullen de kinderen Israels uit hun verstrooiing onder de volken kunnen terugkeren. En niet alleen de kinderen van Jehoeda, maar ook de tien stammen van Efrajiem. De scheuring van het volk in twee rijken zal ongedaan worden gemaakt. Ze zullen weer tot één volk worden verenigd en met een nieuw hart en een nieuwe geest hun land en hun gemeenschap kunnen herbouwen onder één koning uit het huis van David. Jechezkel spreekt overigens niet van een koning, maar van een *nassi*, een prins, wellicht om te onderstrepen dat alleen de Eeuwige de ware koning van Israel is. Deze prins zal zijn als een gevolgmachtigde Gods, die over het volk is aangesteld om recht te doen en zijn broeders te onderrichten in het onderhouden van Gods geboden. Met oorlog zullen ze zich niet meer bezig hoeven houden, want de Eeuwige Zelf zal waken over Zijn volk.

De profeet beperkt zich niet tot een globale schildering van de komende vernieuwing. Tot in de details beschrijft hij hoe het land onder de stammen zal worden verdeeld en hoe het rijk zal worden bestuurd. Ook de herbouw van de Tempel en de eredienst worden tot in de kleinste details beschreven, alsmede de geboden die de prins, de priesters en het volk worden opgelegd.

In de eerste periode van zijn optreden maakt Jechezkel, meer dan de profeten vóór hem, gebruik van symboolhandelingen, die door hun ongewoonheid de aandacht van zijn toehoorders wekken. Zo gebiedt God hem bijvoorbeeld op een tegel een afbeelding van Jerusa-

De naam Jechezkel

De naam Jechezkel is een samenstelling van het werkwoord *ch-z-k* = 'sterken' en *eel* = God. De manier waarop het werkwoord in de samenstelling is vervoegd is niet geheel duidelijk. Vermoedelijk moeten we het begrijpen als een samentrekking van *jechazeek-eel*, 'God zal sterken'. In het grieks van de Septuaginta werd het Ezekiël; deze vorm is in de meeste Europese vertalingen overgenomen; in het Nederlands in de vorm van Ezechiël. Evenals Jesja-ja (p. 98) en Jeremia (p. 130) karakteriseert de naam de centrale boodschap van de profeet.

Tel Aviv

3 : 15 *En ik kwam naar de ballingen, naar Tel Aviv, die verbleven bij de rivier de Kevar.*

De stad lag in de buurt van Nipoer, al weten we niet precies waar. De oorspronkelijke Akadische naam is Til Aboebi, wat zeggen wil: de Tel (wat er over is) van de vloed, en duidt dus op een verwoeste plaats. In de traditie werd het Tel Aviv: de tel van de lente (of van de roggearen). De Babyloniërs vestigden de ballingen in het gebied van Nipoer, een streek die door de voortdurende oorlogen tussen Bavel en Asjoer verwoest was. Dit in de hoop dat het gebied door de ballingen weer bewoonbaar zou worden gemaakt. De tegenwoordige stad Tel Aviv werd in 1910 vernoemd naar het Tel Aviv uit het boek Jechezkel. Nachoem Sokolow koos de naam als titel voor zijn Hebreeuwse vertaling van Herzl's boek *Altneuland*.

Wie schreef het boek?

Volgens bBava Batra zou de profetie van Jechezkel na de ballingschap zijn opgeschreven door de 'Mannen van de Grote Vergadering'. Raji preciseert: door Chagai, Zecharia, Malachi, Zerubavel en Mordechai. Volgens I. Halevi (*Dorot haRishonim* VI, p. 263) bedoelt de Talmoed daar ze het boek tot zijn huidige vorm hebben geredigeerd, maar dat Jechezkel zijn profetieën zelf heeft opgeschreven heeft.

lem te graveren, met daaromheen een gedetailleerde tekening van de belegering, compleet met bolwerken, wallen, kampementen en oorlogstuig. Daarna moet hij een ijzeren pan nemen en die als een soort muur zetten tussen hemzelf en de afbeelding (4 : 1-3). Dit als een teken dat Jerusalem belegerd zal worden en dat de Eeuwige niet luisteren zal naar de gebeden van de belegerden, maar een ijzeren muur tussen Hem en het volk zal oprichten. Daarna wordt verteld hoe de profeet 390 dagen op zijn linkerzij moet liggen, en veertig dagen op zijn rechterzij. Dit alles met het gezicht naar de tekening: *en je arm zal ontbloot zijn* ['als een strijdende vijand', verklaart Sjadal] *en je moet tegen ze profeteren* ['door middel van deze symboliek moet je ze te kennen geven wat Ik het volk doen zal', aldus Sjadal]. Op welke chronologie de 390 en 40 dagen slaan is voor ons niet meer duidelijk, al zijn er natuurlijk verklaringen voor geopperd.
Zo wordt hem ook geboden voor de ogen van het volk een 'gereedschap van ballingschap' voor zichzelf te maken, dwz, zich op te maken voor de ballingschap, een gat te graven in de muur van zijn huis om daardoor in de nacht naar buiten te gaan, het 'gereedschap' op de schouders, *als een balling die heengaat*. Dit als symbool voor de vlucht van de koning van Jehoeda uit Jerusalem (12 : 3-16). En zo zijn er tal van andere symboolhandelingen. De opdracht die Jechezkel krijgt om te zwijgen tot God zijn mond opent (3 : 26-27 en vgl. 24 : 27) kan zo begrepen worden, dat de profeet zich moet onthouden van vermaningen tegen individuele personen, zoals vóór zijn wijding, maar zich uitsluitend moet overgeven aan zijn profetische activiteit en alleen nog spreken moet wanneer de Eeuwige hem woorden ingeeft die bestemd zijn voor het gehele volk. Want dat is de profetische opdracht: Zoals iemand een ander behoort te wijzen op zijn overtredingen en medeverantwoordelijk is voor de overtredingen wanneer hij dat nalaat, zo is het de taak van de profeet het gehéle volk te vermanen. En deze taak krijgt Jechezkel nu opgelegd: *Ik heb je tot een wachter over het huis Israel gesteld. En wanneer je uit Mijn Mond iets verneemt, moet je hen van Mij waarschuwen* (3 : 17). En zoals ieder mens alleen verantwoordelijk is voor zijn eigen daden, zo is ook elke generatie alleen voor haar eigen daden verantwoordelijk. Ook al hebben hun voorouders overtredingen begaan, en is hun daardoor een zware ramp overkomen, kan de generatie daarna weer tot nieuw leven opstaan: *Dan geef Ik ze een enkelvoudig hart en een nieuwe geest zal Ik in hun midden zetten; en Ik zal het stenen hart uit hun vlees verwijderen en ze een hart geven van vlees, zodat ze gaan in Mijn inzettingen en Mijn geboden houden en ze doen* (11 : 19-20). Voor Jechezkel staat het buiten alle twijfel dat het volk zal terugkeren tot zijn God. Het begrip 'glorie Gods' dat zo'n grote plaats in zijn profetieën inneemt vereist dit. Zoals de glorie Gods de verwoesting noodzakelijk maakte, als consequentie van het verraad aan het Verbod, zo vergt de glorie Gods nu dat het volk dat Hij zich gekozen heeft als *het dierbaarste van alle volken* (Ex. 19 : 5), tot het leven terugkeert en eeuwig zal blijven bestaan. En aangezien alleen verlost zal worden die verlossing waard is, staat evenzeer buiten twijfel dat de omkeer in de harten van de ballingen gewekt zal worden. Deze terugkeer tot de Eeuwige zal beginnen in het vreemde land van de ballingschap. Dáárvoor zijn Jerusalem en de Tempel niet nodig. Want ook daar, in het land van de vijand, is God dichtbij ieder die Hem roept

De struktuur van het boek

Enkele uitzonderingen daargelaten, zijn de profetieën in het boek Jechezkel chronologisch geordend. Dit in tegenstelling tot de boeken Jesjaja en Jeremia, waar profetieën uit verschillende perioden zijn bijeengesteld.
We kunnen in het boek drie hoofddelen onderkennen:
1. De hoofdstukken 1-24: De profetieën vóór de verwoesting van de Tempel. Met enkele uitzonderingen (11 : 16-22, 16 : 60, 62; 17 : 22-24; 20 : 40-42) zijn dit onheilsprofetieën.
2. De hoofdstukken 33-48: De profetieën die gezegd zijn na de aankomst in Bavel van de overlevenden uit Jehoeda, die de bittere boodschap brachten: *de stad is geslagen* (33 : 21). Voor het merendeel zijn dit troostprofetieën, hoewel ook hier de vermaningen niet ontbreken (bijv. 33 : 25-29 en hoofdstuk 34). Dit deel kan weer worden verdeeld in de profetieën van troost en verlossing voor het volk (33-39) en de profetieën over de herbouw van de Tempel en het landsbestuur (40-48).
3. Tussen deze twee delen vinden we de profetieën over de volken (25-32), wier ondergang immers een voorwaarde is voor de terugkeer van het volk. Ook in de troostprofetieën vinden we profetieën over volken, alleen gaat het daar om een onderstreping van de troost (zoals de profetie over Se'ier in 35 en de profetie over Gog en Magog in de hoofdstukken 38-39).
Meer dan enige andere profeet vermeldt Jechezkel de tijdstippen van zijn profetieën, en die volgen haast altijd de chronologische volgorde van de gebeurtenissen. Zijn datering gaat overwegend uit van de verbanning van koning Jechoiachien, of *van onze ballingschap* (33 : 21; 40 : 1). Uit deze dateringen valt op te maken dat Jechezkel zo'n 22 jaar als profeet actief was. Volgens de chachamiem profeteerde hij echter al toen hij nog in Jehoeda verbleef (*Targoem Jonathan* op 1 : 3). En ook na de laatst vermelde datum kan hij nog hebben geprofeteerd. (Naar *Da'at Mikra*).

en zal Hij zijn *tot een klein heiligdom* (11 : 16) in de harten van de ballingen.
Meer dan de voorafgaande profeten ziet Jechezkel visioenen, en al even ongebruikelijke als de symboolhandelingen. Dat geldt natuurlijk voor het visioen van de 'merkava', de troonwagen Gods in het eerste hoofdstuk. In hoofdstuk 8-11 wordt verteld hoe de profeet in zijn huis in Bavel zat met de oudsten van Jehoeda (dwz. de oudsten van de ballingschap), toen *de hand van de Eeuwige God over me viel* en hem met visioenen van God tussen hemel en aarde naar Jerusalem droeg. Daar zag hij met de ogen van de profetie wat zich afspeelde in de Tempel, tot de geest Gods hem weer terugbracht naar Bavel, het visioen van hem week en hij de oudsten vertelde wat hij in zijn visioen had gezien.
Opvallend is hoe gedetailleerd Jechezkel zijn visioenen beschrijft; veel gedetailleerder dan Jesjaja. De Talmoed (bChagiga 13b) verklaart dit aldus: 'Rava zei: Wat Jechezkel zag, zag ook Jesjaja. Waarop lijkt Jechezkel? Op een dorpeling die de koning gezien heeft [*iets wat daar uiterst zeldzaam is*]. En Jesjaja? Op een stedeling die de koning gezien heeft [*en eraan gewend is*]'. Jesjaja leefde in Jerusalem, waar de Inwoning Gods verwijlde. Maar Hem te zien in de ballingschap en te beseffen dat Hij met het volk in ballingschap is gegaan, is zo verrassend dat het tot in de details verteld moet worden.
Jechezkel's invloed strekt zich ver voorbij de dagen van zijn optreden uit tot de periode na de ballingschap. Het unieke van Jechezkel is dat hij zowel priester als profeet was en diep geworteld stond in beide tradities. Of hij daadwerkelijk in Jerusalem als priester gediend heeft weten we niet; zijn diepgaande kennis van het priesterschap doet het vermoeden. De rituele eisen van het priesterschap en de trouw aan de praktische geboden van de Tempeldienst verbinden zich in zijn profetieën tot een volmaakte eenheid met de morele eisen van de profetische traditie. En daarmee bepaalde bij het beeld van het Jodendom voor alle latere generaties. De titel 'vader van het Jodendom' is hem niet voor niets gegeven.

Op enkele plaatsen lijken de voorschriften van Jechezkel, vooral die voor de dienst in de herbouwde Tempel, in strijd te komen met de woorden van de Tora. Uit bSjabbat 13b valt op te maken dat de chachamiem het boek daarom hadden willen 'verbergen' (volgens Zeitlin wil dit zeggen dat men alleen de openbare voorlezing ervan had willen verbieden), tot Chanania ben Chizkia de tegenspraken oploste: 'Zei Rav Jehoeda in naam van Rav: de naam van die man zij ten goede gedacht, en Chananja ben Chizkia is zijn naam. Want als hij er niet geweest was had men het boek Jechezkel verborgen, omdat woorden ervan in strijd zijn met de Tora. Wat deed hij? Hij bracht 300 vaten olie [*voor verlichting*] naar het dak van zijn huis, en verklaarde ze [*in overeenstemming met de Tora*]'.
(Vrij naar M.D. Cassuto in *Entsiklopedia Mikraiet*, met weglatingen en toevoegingen)

Ben Adam

2 : 1 *En Hij zei tot mij: mensenzoon (-) Ik wil met je spreken.*
Overal waar God Jechezkel aanspreekt noemt Hij hem *ben adam* (mensenzoon). De vorm komt in het boek meer dan 90 maal voor. Rasji heeft er deze eenvoudige en overtuigende verklaring voor: God noemt Jechezkel 'mensenzoon' opdat hij zichzelf niet tot een hoger wezen rekent, nu hem de hemelse troonwagen en de hemelse wezens in zoveel detail zijn getoond. Extra steun voor deze verklaring kunnen we vinden in 28 : 2. Daar zegt God tot Jechezkel: *Mensenzoon, zeg tot de prins van Tyrus: Omdat je hart trots was en je zei: Ik ben een god, ik zat in de zetel Gods, temidden van de zeeën. Maar je bent mens en geen god.* Met de aanspraak 'mensenzoon' zou God Jechezkel voor een dergelijke hoogmoed hebben willen behoeden.
Abravanel werkt een gedachte van Radak aldus uit: De vier *chajot* (soms vertaald als 'dieren', maar dat verduistert de grondbetekenis van 'wezens van leven') hebben elk de gelijkenis van een mens, maar ook elk vier gezichten (1 : 5-6). Die worden in 10 gepreciseerd: dat van een mens, van een leeuw, van een stier en van een arend. Het aspect 'mens' staat voor het weten, 'leeuw' voor roofzucht, 'stier' voor materiële welvaart en 'arend' voor heerszucht. Wanneer Jechezkel 'zoon van de mens' wordt genoemd, houdt dat in dat hij zich alleen moet laten voorstaan op zijn kennis en erkenning van God (vgl. Jer. 9 : 22-23).
Abravanel zelf heeft een andere gedachte: De aanspraak verwijst naar Adam, de mens zoals God hem bedoeld heeft. Zoals Adam uit de Tuin van Eden werd verdreven, zo is Jechezkel met de ballingen verdreven uit de Tempel; zoals Adam treurde om de overtredingen van zijn kinderen, zo treurt Jechezkel om Jehoeda; zoals de kinderen van Adam door de Grote Vloed werden weggevaagd, zo worden ook de kinderen van Jehoeda weggevaagd. Maar ondanks dit alles blijft de mens het doel van de schepping. In 36 : 10 wordt heel Israel 'Adam' genoemd.

Het visioen van de Merkava

1 : 1 *Het was in het dertigste jaar, in de vierde maand, op de vijfde dag van de maand – ik was temidden van de ballingen bij de rivier de Kevár – dat de hemelen zich openden; en ik zag visioenen van God.*
Net als Jesjaja, krijgt ook Jechezkel voorafgaand aan zijn wijding tot profeet een visioen. Maar Jechezkels visioen overtreft alles wat ons in Tenach aan visioenen wordt overgeleverd. Zijn beeldende, plastische taalkracht uit zich niet alleen in zijn visioenen, maar ook in zijn dramatische symboolhandelingen, in zijn gelijkenissen, zijn klaagzangen en in zijn schildering van de toekomstige nieuwe Tempel. Onder de profeten is hij de enige die (in de hoofdstukken 1 en 10) tot in de details de hemelse troonwagen Gods beschrijft. De pogingen tot verklaring ervan gaven aanleiding tot een esoterisch denksysteem dat in de Rabbijnse traditie bekend werd als *Ma'assé Merkava* (het gebeuren van de hemelse troonwagen, de 'merkava'; zie kolom hiernaast). De *Ma'assé Merkava* staat in het centrum van de Joodse mystiek, van het eerste begin tot de latere Kabbala. De bestudering ervan bleef echter voorbehouden aan leraren van de hoogste geestelijke en morele volmaaktheid. De Misjna (Chagiga 2,1) verbiedt de diepere uitleg van de *Merkava*, zelfs aan een individuele leerling, tenzij hij 'een wijze is en vanuit zichzelf kan begrijpen'. Bij minder groten zou de studie kunnen leiden tot geestelijke en emotionele verwarring. Hieronder moeten we ons dan ook beperken tot enkele hoofdlijnen.

Jechezkel ziet het visioen viermaal. De eerste keer voorafgaand aan zijn wijding (in hoofdstuk 1). Daarna nogmaals in de vallei (3 : 23, waar alleen gezegd wordt dat hij hetzelfde visioen nogmaals zag). In de profetie over de verwoesting van Jerusalem en de Tempel (8 : 1-11 : 24) wordt hem getoond hoe de Troonwagen zich geleidelijk van de stad en de Tempel terugtrekt: na 8 : 1-4 ziet hij in 9 : 3 de glorie Gods zich verwijderen uit het binnenste van de Tempel en wegtrekken naar de dorpel van de Tempel. In 10 volgt een even uitvoerige beschrijving als in 1 (zij het met enkele toevoegingen) en ziet de profeet de Wagen verder wegtrekken: eerst naar de Tempelpoort (10 : 19), vandaar naar de stad (23), en tenslotte naar de berg (23). De Tempel is nu alleen nog een lege huls, die straks zal worden overgegeven aan de verwoesting. Aan het einde van het boek krijgt de profeet het visioen opnieuw in de profetie over de toekomstige nieuwe Tempel (43 : 2-4; 44 : 4), waarin hem getoond wordt hoe de Troonwagen Gods daar eens naar terug zal keren. Het visioen van de Merkava is daarmee de ruggegraat van Jechezkels hele boek.
Wat is het verschil tussen een visioen en een profetie? In beide gevallen is er sprake van een openbaring uit het domein van God, en Zijn domein blijft voor mensen ontoegankelijk. Wat er geopenbaard wordt blijft beperkt tot wat in menselijke begrippen kan worden vertaald: 'de Tora spreekt de taal van mensen' (bBerachot 31b en tal van andere plaatsen). 'We moeten beseffen', aldus Rabbi Mosjè Chaim Luzatto (*Derech haSjem*, III, 4,8), 'dat in profetie twee aspecten worden onderscheiden: de inhoud en de verwoording. Het kan zijn dat de profeet iets leert wat niet in woorden is vervat [zoals een visioen]. In dat geval zal de profeet het weergeven in zijn eigen

De Merkava en de cheroeviem
'De term *merkava* of 'troonwagen' komt in het boek Jechezkel nergens voor. De enige plaats waar het woord in deze betekenis voorkomt is 1 Kron. 28 : 18, waar sprake is van *goud voor het patroon van de merkava, de cheroeviem*. Het woord *merkava* wordt daar gebruikt voor de *cheroeviem* op de Ark van het Verbond. In de tijd van de profeten waren de *cheroeviem* op de Ark, die in het heilige van het heilige stond, het brandpunt voor de profetische inspiratie. Zo zei God tot Mosjè: *Ik zal met je spreken van boven het deksel af, van tussen de beide cheroeviem, die boven de Ark van het getuigenis zijn* (Ex. 25 : 22). De *cheroeviem* hadden de vorm van een kind met vleugels, en zagen elkaar aan. Ze stonden op de Ark met de twee stenen tafels en de oorspronkelijke Torarol die Mosjè op het diktaat Gods geschreven had. Dit alles duidt erop dat de spirituele macht van de Tora tussen de *cheroeviem* geconcentreerd was. De ruimte tussen beide *cheroeviem* werd gezien als een opening in de spirituele dimensie. Door zijn gedachten tussen de *twee cheroeviem* op de ark te concentreren, kon een profeet de staat van profetie binnengaan. In 10 : 15 vereenzelvigt Jechezkel de *chajot* uit zijn eerste visioen met deze *cheroeviem: De cheroeviem verhieven zich – dit is de chaja die ik zag*.
Het woord *merkava* komt van de stam *r-ch-v* = rijden. In Ps. 18 : 11 lezen we: *God reed [rachav] op een cheroev en vloog. Hij daalde neer op vleugels van roeach* [geest].
Wanneer de Bijbel zegt dat God 'rijdt' betekent dit dat Hij Zijn eigen domein verlaat, waarin Hij volstrekt onkenbaar en onvatbaar is, en toestaat dat Hij door de profeten gevisualiseerd wordt. De 'vleugels' uit het psalmvers staan voor het bedekken van Zijn glorie, die Hij nooit volledig zien laat. Het spirituele medium waarin het visioen wordt toegestaan is *roeach*, de dimensie van taal en communicatie.'
(Rabbi Arych Kaplan, *Interspace, Introduction to Kabbala, Meditation & Prophecy*, Jerusalem 1991).

woorden.' In een visioen, schrijft Luzatto (III, 5,7) 'krijgt de profeet waarachtige verlichting over de geheimen van Gods grootheid. Maar tegelijkertijd beseft hij de waarheid dat er geen visioen kan zijn van God Zelf, en dat een visioen alleen gegeven wordt voor de [menselijke] ogen van de profeet.' Profetie is wél in woorden vervat, 'maar die zijn zo vol van betekenis, dat ook dan de verwoording afhangt van het niveau van voorbereiding en de levenssituatie van de profeet' (III, 48). Met andere woorden: De profeten zijn mensen. Wat God hun toont kunnen ze alleen vertalen in beelden, vervat in de taal van henzelf en hun omgeving. De glorie van God Zelf blijft voor mensen onvatbaar.

Het beeld van de troonwagen van de Koning der koningen is dan ook ontleend aan de wereld van de menselijke koningen. Abravanel formuleert dit zo: 'Jechezkel ziet het geleidelijk wegtrekken Gods voorafgaand aan de verwoesting van de Tempel *alsof* hij een troonwagen zag, op het punt te vertrekken, met daarin de Koning, de Eeuwige der heirscharen, zoals ook aardse koningen een troonwagen wordt bereid om daarin te reizen van plaats tot plaats. Dit is dus menselijke beeldspraak. En zo zag hij ook vier dieren [*chajot* in 1, *cheroeviem* in 10] en wielen [*ofaniem* in 1, *galgal* in 10], zoals ook de troonwagen van aardse koningen getrokken wordt door vier dieren die de wielen in beweging brengen. Met dit beeld zag Jechezkel de Glorie Gods wegtrekken van Zijn volk en Zijn tempel.' Volgens een oud Bijbels beeld staan de *cheroeviem* overigens zélf voor het rijtuig: in 1 Sam. 4 : 4, 2 Sam. 6 : 2, Ps. 80 : 2 wordt God voorgesteld als 'zetelend tussen de Cheroeviem'.

Jechezkel Kaufman (*Toldot ha'emoena hajisraeliet* VI-VII, p. 545f) geeft de volgende globale duiding van de *merkava*: 'De *merkava* behelst een kosmische symboliek. Er is een uitspansel (1 : 22) en er is een aarde (1 : 15) en er zijn vier windstreken.

Corresponderend daarmee overheerst in het visioen het getal vier: vier dieren (*chajot*), vier gezichten, vier vleugels, vier handen, vier wielen (*ofaniem*). Ze zijn gemaakt van vuur (1 : 4-5), het machtigste der vier elementen. De gezichten van de *chajot* symboliseren de vier grondvormen van leven: de mens als koning van het leven, de leeuw als koning der wilde dieren, de stier als koning van het vee en de adelaar als koning van de vogels. Maar tevens vertegenwoordigt de mens het begrijpen, de leeuw de moed, de stier de kracht en de adelaar de dynamiek. De *merkava* straalt glans uit en is vol ogen, symbolen voor het alziende en alwetende. Ze vliegt zonder zich te keren alle kanten op; dat wil zeggen: in wezen is ze altijd overal. En boven dit alles, boven het uitspansel: een zetel van licht en een gestalte van licht, een symbool voor koningschap en recht, voor heerschappij over alle machten en voor de zorg voor de schepping. De hele *merkava* is trouwens een symbool voor de zorg voor de schepping (de voorzienigheid). Geen sprake van een onbeweeglijke God die ver verwijderd is van de wereld. Het beeld toont een actieve, gebiedende God; een God die reist op zijn Troonwagen om recht te doen en Zijn gezanten naar de mens te sturen.'

De Merkava als troostvisioen

Met het visioen van de Merkava laat God Jechezkel weten dat Zijn glorie zal wegtrekken uit de Tempel, die zal achterblijven als een lege huls, open voor de verwoesting. Het visioen dat de profeet in Bavel kreeg heeft echter ook een troostrijk aspect, dat de *Zohar* (Sjemot 2b) aldus verwoordt: 'Toen Israel de ballingschap inging, met molenstenen om de nek en de handen van achteren geboeid, dachten ze geen plaats meer in de wereld te hebben omdat de Heilige Hij zij gezegend hen verlaten had en niet meer over hen waakte. Maar Rabbi Sjim'on zei: Op dat moment riep de Heilige Hij zij gezegend heel zijn heir bijeen, alle *merkavot*, alle legioenen met hun vorsten en heel het hemelse heir. En zei hun: 'Wat doen jullie nog hier! Mijn dierbare kinderen zijn in ballingschap en jullie zijn nog hier? Maak je klaar, ga allen naar beneden en Ik ga met jullie mee.' Dit slaat op (Jesj. 43 : 14): *Omwille van jullie heb Ik naar Bavel gezonden en heb Ik ze alle doen neerdalen met molenstenen [barichiem*, 'op de vlucht,' wordt hier gelezen als *berechajiem*,' met molenstenen; dwz dat ook het hemelse heir zich bij de ballingen schaarde]. Toen ze in Bavel aankwamen, ging de hemel open en kwam de geest der profetie over Jechezkel. Hij zag dat alles en zei tot Israel: Zie, jullie Heer is hier met heel het hemelse heir om met jullie te zijn! Maar ze geloofden hem niet. Daardoor werd hij gedwongen hun heel zijn visioen te onthullen: Ik heb dit gezien en ik heb dat gezien, tot hij alles had gezegd. En toen ze deze dingen hoorden uit de mond van Jechezkel, vreesden ze niet meer voor hun ballingschap, want ze begrepen dat de Eeuwige Hij zij gezegend hen niet had verlaten. Ze raakten vervuld van een volmaakte liefde voor Hem, bereid hun leven te geven voor de heiligheid van hun Heer. En alles wat hij hen onthulde, onthulde hij met verlof.

En we leren: Overal waarheen Israel wordt verbannen, gaat de Inwoning Gods met hen in de ballingschap mee.'

De wijding van Jechezkel

2 : 1 *En Hij zei tot mij: Mensenkind, sta op je voeten. Ik wil met je spreken.* 2 *En er kwam een geest in me toen Hij tot me sprak, en die zette me op de voeten en ik hoorde wat tot me gesproken werd.*
Zie voor de aanspraak 'mensenkind' p. 164. *Sta op je voeten:* Aan het einde van het vorige hoofdstuk, na het zien van het visioen van de *merkava*, was de profeet als het ware flauwgevallen van huiver; al zijn krachten hadden hem verlaten. Hij hoort een stem die spreekt, maar zijn zintuigen zijn nog verdoofd en hij verstaat de woorden niet. Nu dringt de oproep tot hem door. Er komt een geest in hem die hem sterkt en hem weer op de benen stelt. En nu hoort hij wat tot hem gesproken wordt. Merk op dat de Naam van de Spreker nog niet wordt genoemd. Het is of na het overweldigende visioen het spreken maar langzaam tot hem doordringt.
3 *En Hij zei tot mij: Mensenkind, sturen doe Ik je naar de kinderen Israels, naar de opstandige volken die tegen Mij opstaan; zij en hun vaderen zijn me afgevallen tot deze zelfde dag toe.* 4 *En de kinderen, star van gelaat en hard van hart, Ik stuur je naar ze toe, zeg hun: Zo zegt de Eeuwige God.* 5 *En zij, of ze luisteren of het laten – want een huis van opstandigheid zijn ze – zullen weten dat er een profeet was in hun midden.*
De opstandige volken: de stammen van Israel. De aanduiding wijst op verdeeldheid in het huis van Israel. *Zo zegt de Eeuwige God:* nu pas wordt de Naam Gods genoemd. We zouden verwachten dat nu volgt wát de profeet tot het volk zeggen moet. Het blijft echter vooralsnog bij deze enkele woorden. Volgens Malbiem zijn ze echter de hoofdzaak van zijn profetie: *ze zullen weten dat er een profeet was in hun midden,* opdat ze later nooit kunnen zeggen dat de Eeuwige hen verlaten heeft. Hij was bij hen, Hij heeft gesproken, maar ze hebben niet naar Hem geluisterd. Vandaar de noodzaak in alles wat hij later zeggen zal ondubbelzinnig en zonder vrees of omhaal te onderstrepen dat het God is die door hem spreekt. Vandaar: 6 *Maar jij, mensenkind, wees niet bevreesd voor hen, vrees niet voor hun woorden; ook al zijn ze je als brandnetels en distels en woon je onder scorpioenen, vrees niet voor hun woorden en schrik niet voor ze, want een opstandig huis zijn ze.* 7 *Spreek Mijn woorden tot hen, of ze luisteren of het laten, want opstandigheid zijn ze.*
Viermaal wordt hem geboden niet bevreesd te zijn, ook al pijnigen ze hem met hun woorden, die steken als distels, en ook al staan ze hem naar het leven met hun dodelijke angel. Daaruit blijkt dat hun opstandigheid niet stilzwijgend is, maar dat ze haar ook met woorden willen rechtvaardigen. Voor 'brandnetels' heeft het Hebr. *saraviem*, waarin de stam *s-r-v* = 'opzettelijk weigeren' meeklinkt. Vrees voor dat alles niet, maar *spreek Mijn woorden tot hen, of ze luisteren of niet*, dat ze luisteren is niet waarschijnlijk, *want opstandigheid zijn ze.* 8a *Maar jij, mensenkind, luister naar wat Ik tot je spreek, wees jij niet opstandig, zoals het huis van opstandigheid.*
Waarom staat dit er? Bespeurt de Eeuwige ook in hem een verzet tegen de opdracht, zoals ook Jirmeyahoe (1 : 6) en Jesajahoe (6 : 5) en – zeer uitgesproken – Mosjè (Ex. 3 : 11ff) hun bedenkingen uitspraken? De tegenzin van de profeten bij hun wijding komt natuurlijk voort uit hun nederigheid, maar God duidt het hier als opstan-

Geloofd vanuit Zijn Plaats
Na het *merkava*-visioen en zijn wijding tot profeet wordt Jechezkel teruggevoerd naar de ballingen tot wie hij profeteren moet:
3 : 12-15 *Een wind nam mij op en ik hoorde achter mij het geluid van een grote beroering: Geloofd de glorie van de Eeuwige vanuit Zijn Plaats. En het geluid van de vleugels der chajot klappend, de één tegen de ander, en het geluid van de ofaniem daar tegenover, het geluid van een grote beroering. Een wind nam mij op en nam me weg en ik ging, bitter in de gloed van mijn geest en de hand Gods was sterk op me. Ik kwam naar de ballingschap in Tel Aviv. Daar zat ik zeven dagen verdoofd.*
Wat betekenen de woorden *Geloofd de glorie van de Eeuwige vanuit Zijn Plaats?* Volgens bChagiga 13b moeten we begrijpen: vanuit elke plaats waar Hij zich ook bevindt, 'want Zijn Plaats is niemand bekend'. Zoals Midrasj Rabba (68, 9) zegt: 'De wereld is niet de plaats waar God woont, maar God is de Plaats waar de wereld woont'. *Baroech* (lett. 'gezegend') moeten we hier lezen als 'geloofd' (zie *Tenachon over de Tora* 29, p. 458). Treffend is de verklaring van *Metsoedat David*: 'Het wil de profeet zeggen: Denk niet dat met het vertrek van de Sjechina uit Zijn Plaats, nl. het allerheiligste [in de Tempel], de Glorie Gods niet geloofd en geprezen is zoals Hij dat was toen de Sjechina nog verwijlde in het allerheiligste. Want ook al heeft Hij zich verwijderd van Zijn Plaats, Hij blijft geloofd en geprezen. Het is Israel aan wiens falen het vertrek van de Sjechina te wijten is. De glorie Gods is echter altijd geloofd en geprezen'. In de Kedoesja (de gebeden, waarin we met het koor der engelen de heiligheid Gods bezingen: Dasberg-sidoer p. 38, 44 en 70) wordt het *Heilig, heilig, heilig de Eeuwige van de heirscharen, vol van Zijn glorie is heel de aarde* uit Jesj. 6 : 3 beantwoord met *Geprezen de glorie van de Eeuwige vanuit Zijn plaats.*
De derde keer (Dasberg p. 70) wordt het *heilig, heilig, heilig* verklaard als heilig in de hemel, heilig op de aarde (*heel de aarde!*) en heilig in de tijd. Wanneer Israel de Eeuwige

digheid tegen Zijn wil. En net als bij Mosjè is er veel overreding nodig om Jechezkel tot aanvaarding te bewegen. Bij Jechezkel gaat echter alles, en ook dit, veel plastischer toe:

8b *Open je mond en eet wat Ik je geef!* 9 *En ik zag, en zie, een hand tot mij uitgestoken, en zie, daarin een boekrol.* 10 *En die spreidde Hij voor me uit, en hij was voor en achter beschreven, en erboven geschreven stond: Klaagzangen, zuchten en weegeroep.*

Normaal gesproken wordt een boekrol maar aan één kant beschreven. Ditmaal aan beide kanten, als teken van de omvang van het klagen dat het volk bij de verwoesting te wachten staat wanneer het niet luistert. De rol zal Jechezkel moeten 'eten'. Dwz. hij zal de inhoud tot zijn binnenste moeten laten doordringen en van daaruit spreken. Jechezkel verzet zich kennelijk nog, God moet het hem nogmaals zeggen:

3 : 1 *En Hij zei tot mij; Mensenkind, eet wat je vindt. Eét deze rol en ga, spreek tot het huis van Israel.*

Nog altijd aarzelt Jechezkel, tot God hem de rol als het ware door de keel stuwt:

2 *Ik opende mijn mond en Hij dééd me deze rol eten. En Hij zei tot me: Mensenkind, laat je lichaam het eten en vul je ingewanden met deze rol die Ik je geef. Ik at hem en hij was in mijn mond als honing zo zoet.*

Laat je lichaam geheel doordrongen worden van Mijn woorden, en laat er geen plaats zijn voor iets anders. *En hij was in mijn mond als honing zo zoet:* Dit drukt uit dat de profeet zich nu geheel en al met het Woord Gods vereenzelvigt, en dat Woord – de Tora – *is zoeter dan honing en de fijnste nectar* (Ps. 19 : 11). Niet de vreselijke inhoud van de rol was zoet als honing, maar het feit dat hij zich nu de spreekbuis weet van de Schepper van hemel en aarde. Maar zie 3 : 14, waaruit blijkt met hoeveel bitterheid zijn opdracht hem niettemin vervult!

In 3 : 4-9 volgt nu een uitgebreidere en verklarende herhaling van 2 : 3-6. Zo wordt het *vrees niet* uit 2 : 6 in 3 : 8-9 met een bemoediging uitgebreid: *Zie, Ik maak je aangezicht sterk tegenover hun aangezicht, en je voorhoofd hard tegenover hun voorhoofd. Als diamant, harder dan kiezel laat Ik je voorhoofd zijn, vrees niet voor ze, wees niet verschrikt voor hun aangezicht, want ze zijn een huis van opstandigheid.* Vgl. ook Jer. 1 : 18.

3 : 10-11 keert dan in overeenkomstige bewoordingen terug naar de kern van de opdracht in 2 : 5: *zeg hun: Zo zegt de Eeuwige God, of ze luisteren of het laten,* maar nu zonder de toevoeging *opdat ze zullen weten dat er een profeet was in hun midden.* Dat is nu niet meer nodig. Hoe hij de boekrol ook verwoordt, de kern van zijn opdracht is: *Zo zegt de Eeuwige God,* opdat ze in de rampspoed die hen treft nooit zullen kunnen zeggen: God was er niet.

In 3 : 12-15 vertelt de profeet hoe hij na zijn eerste visioen en zijn wijding wordt teruggevoerd naar de ballingen tot wie hij profeteren moet. Vol bitterheid om de verschrikkingen die hij zijn dierbare volk melden moet (14). Zeven dagen brengt hij daar in een soort verdoving door, tot het Woord Gods hem daaruit wekt. Aan 3 : 12 wijden we een aparte kolom (p. 167).

eert en looft door zich aan Hem te onderschikken en als Zijn volk Zijn bedoeling met de wereld zichtbaar te maken, dan woont Hij als het ware in Jerusalem. En dan geldt het woord van Ps. 135 : 21: *Geprezen de Eeuwige uit Tsion, Die in Jerusalem woont.* Wanneer Israel het Verbond met God verraadt, trekt de Sjechina uit Jerusalem en uit de Tempel weg. Dit wegtrekken wordt Jechezkel in het *merkava*-visioen te kennen gegeven. Dit verklaart zijn bitterheid en zijn verdoving. Maar door zijn opdracht voortdurend te herhalen: *Zo zegt de Eeuwige,* zal het volk uiteindelijk beseffen *dat er een profeet was in hun midden* (2 : 5) en dat Hij altijd, ook in de ballingschap, *als iets van heiligdom* (11 : 16) bij hen is gebleven: vanuit Zijn plaats. Het wezen van de ballingschap ligt niet primair in de verschrikkingen van de verwoesting en het moeten leven in een vreemd land. Want zoals J. Kaufmann onderstreept (*Toldot ha'emoena hajisrealiet* VII, p. 461): was de Babylonische ballingschap materieel gesproken eerder een periode van rust en vrede, dan van onderdrukking (vgl. Jer. 29 : 5-8). Waarom staat de ballingschap dan bekend als een tijd van verschrikking? Omdat Israel door zijn falen de Eeuwige in ballingschap heeft gebracht en daarmee Zijn Naam onder de volken heeft ontwijd: Doordat *ze kwamen naar de volken,* waarheen God hen moest verbannen, *ontheiligden ze Mijn heilige Naam, want men zei van hen: Dit is het volk van de Eeuwige, en ze zijn uit Zijn land gegaan!* (36 : 20). Dit besef zozeer tekort geschoten te zijn en zich van de Eeuwige te hebben verwijderd, is de geestelijke nood van de ballingschap die in Bavel tot hen doordringt. God noopt hen ermee tot omkeer, en de omkeer leidt tot verlossing en terugkeer. Want zoals ballingschap ontwijding is van de Naam, is verlossing heiliging van de Naam. Niet terwille van ons, maar terwille van Zijn Naam zal Hij dat bewerken (36 : 22ff). En dan heeft Hij als het ware Zijn plaats in de wereld die Hij draagt.

Omhoogvliedende letters

Een bladzijde overdenking

En het was na deze gebeurtenissen (Gen. 22 : 20) – na deze woorden sloot Awraham zich op in de verticale stilte en ging God met hem mee in die stilte. Na deze woorden koos de ontdekker van het woord, Awraham, voor de stilte en verkreeg hij haar om zich te wijden aan zijn werk.
En als hij de stilte verkreeg dan is het omdat God zojuist de plaatsvervanger van Awraham had ontdekt; omdat op het zelfde moment waarop Awraham voor het werken koos, een man geboren werd op wie God de kwelling van de strijd zou overdragen. Want *het was na deze gebeurtenissen* dat Awraham werd aangezegd: *Ook Milka heeft, aan Nachor, je broeder, zonen gebaard: Oets zijn eerstgeborene.* Maar Oets, zegt Midrasj Rabba, is Job, zoals er staat (Job 1 : 1): *Een man leefde in het land van Oets en zijn naam was Job*. Zo zou de stilte van Job de plaats innemen van de stilte van Awraham.

Dit is ook de triomf van de mens over de Masjiach. *Achariet hajamiem*, de bijbelse term die het einde der tijden aanduidt, is in zijn ware betekenis niet het eindpunt van de geschiedenis, maar de ochtend ná het einde. Ook het einde breekt, verstrooit, lijdt schipbreuk. Maar dat gebeurt onder de zegevierende stuwing van een hoop die aan het einde nog niet buiten adem is: daar heeft de hoop zich opnieuw gedompeld in het onuitputtelijk reservoir van het Zijn en er nieuwe adem gevonden. In de uiteindelijke schipbreuk van al haar mislukkingen, ontdekt de stilte een nieuwe aarde. Want, om met Elie Wiesel te spreken (*Les portes de la foret*, p. 59): 'Ik wil dat je dit weet: in de scheiding ligt hetzelfde mysterie als in de ontmoeting. In beide gevallen gaat een deur open. In het eerste geval gaat zij open naar het verleden, in het tweede naar de toekomst. Het blijft dezelfde deur'. In de Bijbel is de stilte de drempel van die ene deur, en over die drempel wordt alles gescheiden en alles tot ontmoeting gebracht.
(André Neher, *l'Exil de la parole,* 1970. Ned. *De ballingschap van het woord,* Gooi & Sticht, p. 191 en 239)

לשבוח גלות	vergeten is ballingschap
לזכור גאולה	herinneren verlossing
(בש"ט)	(Ba'al Sjem Tov)

Gods gerechtigheid

Het boeiendst zijn die profetische teksten die scherpe tegenstellingen omspannen. Jechezkel 14 is zo'n tekst. Dit hoofdstuk bestaat uit twee profetische toespraken (1-11 en 13-23) die we zullen bekijken.
Met doeltreffende eenvoud schetst 14 : 1 de aanleiding voor Gods opdracht aan Jechezkel het volk Israel toe te spreken: *Toen mannen uit de oudsten van Israel tot mij kwamen en zich voor mij neerzetten, kwam het Woord van de Eeuwige tot mij*. Niet de koning en zijn hovelingen, maar de oudsten willen de profeet vragen stellen. Mogelijk vindt dit bezoek van de oudsten plaats ten tijde van de verwoesting van de eerste Tempel, nu de rol van het hof is uitgespeeld. De beschrijving van het onheil dat Jerusalem getroffen heeft (zie 14 : 22) lijkt dit vermoeden te bevestigen.
Maar waaróm, met welke vragen, komen de oudsten naar Jechezkel? David Kimchi legt verband met de vermaningen tegen de leugenprofeten in hoofdstuk 13. Jechezkel heeft de oudsten gewaarschuwd niet bij deze profeten te rade te gaan. Daarom hebben ze besloten Jechezkel zelf te bezoeken. Ze benaderen hem echter alsof ook hij

---

'Op de berg Moria is alles gezien (Gen. 22 : 14). De ontmoeting tussen God en mens was zo verblindend, dat Jitschak er blind door werd en Awraham er doof is geworden: wie als Awraham op Moria aangesproken is, kan voortaan niets meer horen. Als Awraham met zijn kleine blinde Jitschak de berg afdaalt, zegt hij tegen zichzelf: Als ik mijn naam opnieuw zó horen zou, zou ik weigeren aan te nemen dat hij van God kwam. Maar naar mensen van vlees en bloed zal ik luisteren, als ze gewoon 'Awraham' zeggen om me te vertellen van hun zorgen, hun hoop, hun vreugden. Maar wat zal God me nog kunnen zeggen, nadat ik op Moria het geheim van Zijn Woord heb gepeild en begrepen heb dat Zijn Woord een geheim is?
(naar André Neher, De ballingschap van het woord, p. 187-88).

---

een leugenprofeet is! Ook uit zijn mond willen ze alleen maar de geruststellende bevestiging van hun eigen wensen horen. Opmerkelijk is dat de Hebreeuwse tekst het enkelvoud gebruikt waar we een meervoud verwachten: *Toen de mannen uit de oudsten van Israel tot mij kwam* (!). We kunnen hierin lezen dat de raadplegers in hun bedoelingen eensgezind waren (Radak). Terwijl de mannen naderen, spreekt God tot de profeet: *Mensenzoon, deze mannen hebben hun gruwelgoden op hun hart aangebracht en wat hun een struikelblok tot verdraaiing is, hebben ze tegenover hun aangezicht geplaatst* (2). Rasji neemt de inhoud van deze boodschap letterlijk. David Kimchi en Jesjaja di Trani laten ons echter zien hoe God aan Jechezkel onthult wat voor het oog van gewone mensen onzichtbaar blijft. De Allerhoogste geeft de profeet inzicht in de verborgen intenties van zijn bezoekers. Het hart van de oudsten is vol afgodendienst en immoraliteit. Ook zonder tastbare afgoden zijn ze willoos aan het heiligdom uitgeleverd.
Een diepere betekenis krijgen de woorden *tegenover hun aangezicht* in het licht van een rabbijnse uitleg van Ex. 20 : 3: *je zal geen andere goden hebben voor Mijn Aangezicht*. De rabbijnen lezen dit vers alsof er staat *tussen Mij en Mijn Aangezicht* en dus als waarschuwing je geen valse

De strijd tegen de leuzen
De profeten van Israel zien zich meer dan eens gedwongen in te gaan tegen de zo makkelijk in het gehoor liggende leuzen of zegswijzen waarmee het volk de realiteit ontloopt. Jeremia vecht tegen de leuze dat de Tempel het volk tegen de vijand beschermen zal (Jer. 7 : 4 en zie p. 38). Jeremia (31 : 28) en Jechezkel (18 : 2) kanten zich beiden tegen het fatalistische spreekwoord *De vaderen eten onrijpe druiven en de tanden van de kinderen worden stomp*. Maw.: Wat helpt het ons of we ons leven beteren! Maar Jechezkel antwoordt: *De zoon zal niet de zonde van de vader dragen*. Wanneer hij recht doet en de geboden volgt: *Zeker zal hij leven!* (18 : 19). De verwarring onder het volk kan ontstaan zijn door Ex. 20 : 5: Hij bezoekt de zonde van de vaderen op kinderen. Er volgt echter: *voor zover ze Mij haten*, dwz voor zover ze doorgaan op de weg van hun vaderen.
Als climax van de profetie die de hoofdstukken 8-11 beslaat en waarin Jechezkel eerst de afgoderij in de Tempel beschrijft (8), dan het begin van het zich terugtrekken van de Sjechina (9) en de naderende ondergang (10), laat God Jechezkel de leuzen horen waarmee het volk zich voor de werkelijkheid en daarmee van de toekomst afsluit: *Onze doem is niet nabij: bouw huizen! Zij* [Jerusalem] *is de pot en wij zijn het vlees* (11 : 3). Metsoedat David en Radak verklaren: 'Men vergelijkt Jerusalem met een pan waarin vlees wordt gekookt. En zoals men het vlees er niet uithaalt voor het gaar is, zo zullen ook wij niet uit Jerusalem vertrekken tot wij 'klaar zijn', dwz.: we blijven er tot onze dood! Gods reactie luidt: *Niet zal ze jullie zijn tot een pan, en (niet) zullen jullie erin zijn als vlees. Tot de grens van Israel zal Ik jullie richten* (11 : 11). Jechezkel werpt zich ontzet ter aarde en schreeuwt het uit (11 : 13 *Och mijn Heer Eeuwige God, maakt U dan een einde aan de rest van Israel!? Daarop kwam het Woord van de Eeuwige tot mij, zeggende: Mensenkind,* [het is terwille van] *jouw broeders, jouw broeders, de mensen van je verwantschap en heel het*

voorstelling van God te maken. Tussen het ware Gelaat van de levende God en henzelf plaatsten de oudsten hun eigen waanbeeld van een God Die altijd troost, alles door de vingers ziet en de mens geen voorwaarden stelt. Zelfs in de extreme situatie van verwoesting en ballingschap blijven ze hun verdorven levensweg bewandelen, *wat hun een struikelblok tot verdraaiing is*.

Ontnuchterend is de reactie van Jechezkel op het verwachtingsvolle bezoek van zijn raadplegers (4ff). Ze krijgen geen antwoord op hun vragen: *Zou Ik Mij werkelijk door hen laten bevragen?* (3).

Omdat ze Gods antwoord op hun levensvragen zelf al hebben ingevuld, zonder te luisteren naar de Tora en naar Israels ware profeten, hebben ze zichzelf voor Gods antwoord afgesloten (vgl. Rav Breuer, *Art Scroll*). Het gedrag van de oudsten vormt geen uitzondering in Israel. Daarom betrekt de profeet het gehele volk in de vermanende toespraak die hij nu aanheft (4). De beschuldiging aan het adres van de oudsten (3) herhaalt hij voor *ieder uit Israel* (4). In 7 zal hij zijn beschuldiging zelfs een derde keer herhalen, nu ook voor de vreemdelingen. Deze herhalingen verlenen zijn woorden een ongekende zeggingskracht. God zal ieder uit Israel, die met een onoprecht hart bij een profeet te rade gaat, niet antwoorden op zijn vragen: *Zal Ik, de Eeuwige hem antwoorden, hoewel hij met zijn vele goden* [in zijn hart] *komt? Opdat Ik het huis Israels met zijn vele goden in zijn hart grijpe!* (4). Zo begrijpt Jesjaja di Trani onze tekst. David Kimchi kiest een andere mogelijke lezing van dezelfde woorden, waarin hij de passieve werkwoordsvorm (*na'aniti*) leest als 'laten overhalen tot een weerwoord': *Ik de Eeuwige zal Mij laten overhalen tot een weerwoord aan hem, als hij komt met zijn vele gruwelgoden, opdat ik het huis Israels in zijn hart grijpe*. Met andere woorden: God zal de vragen van de onoprechte niet beantwoorden, maar wel als reactie de verborgen intenties van zijn hart blootleggen. Het wezen van de afgodendienst ligt niet in het uiterlijk ritueel, maar in het heimelijke verlangen het juk van Tora af te werpen en andere machten te dienen. Vgl. in dit verband *Tenachon over de Tora* 27, p. 430, over een ander bezoek van de oudsten aan Jechezel (20 : 1), waarin de midrasj het verlangen van de oudsten leest om ontslagen te worden van het Verbond met de Eeuwige! Gods weerwoord bevat echter niet alleen een beschuldiging, maar ook een sprankje hoop, want het kan het hart van de mens veranderen. De Targoem (de Aramese vertaling) verstaat de woorden *opdat Ik het huis Israels in zijn hart grijpe* als Gods wens Zijn volk tot ommekeer te bewegen en vertaalt: *Om het huis Israels te doen naderen en ommekeer in hun hart te geven*. De vertaling van de Targoem grijpt vooruit op het directe vervolg (6), waarin de profeet Israel tot ommekeer oproept. Alleen voor wie geen berouw toont is het oordeel onomkeerbaar. Meerdere malen wijst Jechezkel erop dat God geen behagen schept in de ondergang van de goddelozen, maar hun ommekeer zoekt (vgl. 18 : 23, 32 ; 33 : 11).

Voor ieder in Israel die net als de oudsten Gods profeten wil misbruiken, herhaalt de profeet voor de tweede maal zijn vermaning (7) in nagenoeg dezelfde bewoordingen als in 4. God spreekt Zijn doodvonnis (8) net als een goede aardse rechtbank niet lichtvaardig uit, maar alleen over wie herhaaldelijk is gewaarschuwd. Het vonnis treft alleen de individuele schuldige, die zijn leven niet wil beteren (Rasji): *En ik zal Mijn Gelaat tegen die man wenden en Ik zal hem ver-*

huis Israel, over wie de inwoners van Jerusalem zeggen: Ga verre van de Eeuwige, aan ons is het land gegeven tot een erfdeel. En dit laatste is wel de meest krasse en meest gevoelloze van de leuzen. Twee keer staat er *jouw broeders*, gevolgd door *de mensen van je verwantschap*. Deze drie vermeldingen slaan volgens Radak op de drie golven van ballingschap die tot dusver over het volk zijn gekomen (de deportatie van Gad en Re'oeveen, de deportatie van het Noordrijk en de verbanning van Jehoiachien). Over deze drie, samengenomen in de woorden *heel het huis Israel*, zeggen de inwoners van Jerusalem nu als het ware: gaan jullie maar *ver van de Eeuwige*, ons kan niets gebeuren, want *aan ons is het land gegeven*, zoals ze in 11 : 3 al gezegd hebben dat zij huizen zullen blijven bouwen. Maar het omgekeerde is het geval. Niet de inwoners van Jerusalem, maar de ballingen zijn de *rest van Israel* die toekomst hebben zal (11 : 13): *Hoewel ik ze verstrooid heb onder de volken, zal Ik voor hen een klein heiligdom blijven*. En deze rest *zal Ik verzamelen uit de volken en inzamelen (-) en het land van Israel geven. Daar zullen ze komen en eruit wegdoen alle gruwelen en verfoeiingen. Want Ik geef ze één enkel hart en een nieuwe geest zal Ik in jullie* [de ballingen tot wie Jechezkel spreekt] *leggen. (-) Maar het hart van hun gruwelen en verfoeiingen* [die van de inwoners van Jerusalem, die zo over de ballingen hebben gesproken], *waar hun hart achteraan gaat – hun weg laat Ik neerkomen op hun hoofd*.

Het is dezelfde boodschap als de profetie van Jeremia over de twee vijgenkorven (Jer. 24; vgl. p. 145f en 151f). Jechezkel beschuldigt de *inwoners van Jerusalem* die blijven geloven dat alleen aan hun het land tot erfdeel is gegeven. Het is Jeremia die de ballingen oproept zich geen illusies over een snelle terugkeer te maken, maar de ballingschap op zich te nemen.

nietigen [zodat hij zal zijn] *tot een teken en spreekwoord, en Ik zal hem afsnijden uit het midden van zijn volk, opdat jullie weten dat Ik de Eeuwige ben* (8). Ook elders (hoofdstuk 18) beklemtoont Jechezkel de individuele verantwoordelijkheid van ieder mens voor zijn eigen daden. God zal de ware schuldigen als zieke delen uit het lichaam van de gemeenschap wegsnijden. De straf van 'afsnijding' wordt in de Tora menigmaal genoemd. Het is de hemelse straf voor ernstige overtredingen die verborgen blijven en niet door een aards gericht bestraft kunnen worden. Wie de straf van afsnijding treft, leert de Talmoed, zal op jonge leeftijd kinderloos sterven of onverhoeds doodgaan; hij zal niet meer op de valreep van het leven ommekeer kunnen doen (vgl. bBava Kama 28a). De valse profeet wacht het zelfde lot als wie hem raadplegen (9-10).

Waarop doelt de profeet met *tot een teken en spreekwoord* (8)? Mogelijk denkt hij hierbij aan de leugenprofeten Achav ben Kolaja en Tsidkiyahoe ben Ma'aseja. Zij stonden bij de Babylonische ballingen als afschrikwekkend voorbeeld bekend, zoals we opmaken uit de brief van Jirmeyahoe aan de ballingen; *Zie, Ik geef hen in de hand van Nevoekadnetsar, de koning van Bavel, en hij zal hen voor jullie ogen ter dood laten brengen. En aan hen zal een vloek worden ontleend bij alle ballingen van Jehoeda die in Bavel zijn: De Eeuwige moge je maken als Tsidkiyahoe en Achav, die de koning van Bavel in het vuur geroosterd heeft* (Jer. 29 : 21-22).

Kijken we nauwlettend naar wat Jechezkel in ons hoofdstuk over de leugenprofeten zegt, dan worden we geconfronteerd met het probleem van Gods voorzienigheid: *Wanneer een profeet zich laat misleiden en een uitspraak doet, dan misleid Ik, de Eeuwige, die profeet en zal Ik mijn hand tegen hem uitstrekken en hem uitroeien uit het midden van Mijn volk Israel* (9). Is het rechtvaardig iemand te misleiden om hem vervolgens te straffen? Rasji voorkomt een dergelijke gevolgtrekking in een speelse interpretatie van de tekst, waarbij hij gebruik maakt van de meerzinnigheid van het Hebreeuws. Het werkwoord *pata* kan niet alleen 'misleiden' betekenen, maar ook 'openen'. Hij leest de tekst alsof God zegt: 'Ik heb voor hem de deur geopend in welke richting hij maar wil'. De mens is vrij. Zowel de deur van de ommekeer als die van de overtreding staat voor hem open. Wie zichzelf tot overtreding wil laten misleiden, wordt door de hemel niet tegengehouden. Juist dit maakt de mens verantwoordelijk. David Kimchi en Jesjaja di Trani zoeken een oplossing die de letter van tekst meer recht doet, zonder Gods rechtvaardigheid in het geding te brengen: God inspireert profeten die heimelijk een verdorven leven leiden met valse ingevingen. Daardoor kan het volk de leugenprofeet ontmaskeren en wordt de gemeenschap voor verdere kwade beïnvloedingen behoed.

De plotselinge wending en hoop op vernieuwing (11) aan het slot van de korte toespraak van Jechezkel zetten de lijn voort die de profeet al in zijn sombere vermaningen aanzette: *Opdat jullie weten dat Ik de Eeuwige ben* (8). Het bittere einde van de individuele goddelozen opent voor de gemeenschap de deur naar vernieuwing.

De aanklacht van Jechezkel, waarin individuele verantwoordelijkheid centraal staat, heeft bij zijn hoorders ongetwijfeld tot reacties geleid. Zij zullen dezelfde vragen stellen als bij ons opkomen.

Wanneer inderdaad ieder voor zijn eigen daden verantwoordelijk-

Israel, de geliefde Gods

Wanneer Jeremia en Jechezkel de ontrouw van het volk aan het Verbond beschrijven, doen ze dat in de gelijkenis van een liefdesgeschiedenis (vgl. ook p. 100). De geschiedenis begint met het ontluiken van de liefde tussen God en Zijn geliefde (Israel). In de woorden van Jeremia: *Ik gedenk je de trouw van je jeugd, de liefde van je bruidstijd toen je achter me aanging door de woestijn, in een land dat nog niet bezaaid was* (2 : 2). Jechezkel werkt die begintijd op een diep ontroerende wijze nog verder uit (16 : 1-14) met het beeld van een klein meisje dat door een Emoritische vader en een Chititische moeder in de woestijn te vondeling is gelegd (1-5): *Je navelstreng was niet losgesneden, niet was je gewassen met water (-). Niemand had medelijden met je om dit voor je te doen. Verworpen was je op het veld in je afzichtelijkheid (-). Maar toen kwam Ik voorbij en zag je, badend in je bloed. En Ik zei tot je in je bloed: In je bloed zal je leven* [Rasji: ondanks je besmeuring zal je leven]. *Ik liet je volgroeien als de planten van het veld, en je werd voller en je werd groot, je aantrekkelijkheid nam toe, je borstjes werden stevig, je haar groeide* [dit alles verwijst naar het gestadig groeien van het volk in Ex. 1 : 7]. *Maar je was nog naakt en bloot* [dwz. nog zonder geboden; zie Rasji op Gen. 3 : 7; vgl. *Tenachon over de Tora* 13, p. 210]. *En Ik kwam* [nogmaals] *voorbij en zag je* [vgl. Ex. 3 : 7-8], *en zie: Je tijd was de tijd van de liefde. Ik spreidde Mijn kleed over je heen* [letterlijk staat er *Mijn vleugels*, vgl. Ex. 19 : 4] *en dekte je naaktheid en zwoer je* [trouw] *en ging een verbond met je aan* [het Verbond van Sinai, voorgesteld als een huwelijksluiting] – *zo zegt de Eeuwige God* – *en je werd de Mijne.*

Het tweede deel van de gelijkenis (9-12) verhaalt hoe God Zijn geliefde volk met goedheid overlaadde: *Ik waste je met water, Ik spoelde het bloed van je af. Ik zalfde je met olie, Ik kleedde je in bontgeborduurde kleren, Ik schoeide je met tachasleer, Ik omwond je hoofd met linnen en hulde je in zijde. (-) Ik gaf je armbanden aan je armen, een ketting om je hals. Ik gaf je*

heid draagt, waarom is dan het hele volk in ballingschap gegaan? Waren er onder het volk dan geen rechtvaardigen? Waarom kon de verdienste van deze rechtvaardigen de gemeenschap niet redden? Als antwoord ontvangt de profeet opnieuw een openbaring en begint een tweede toespraak (12-23). Net als de eerste begint ook die met het oordeel en eindigt met woorden van troost. Het antwoord dat Jechezkel krijgt is van universele strekking. Indien God *een land* dat gezondigd heeft wil straffen, dan zouden zelfs Noach, Job en Daniël dit land niet meer kunnen redden. Met name Noach vertegenwoordigt de hele mensheid. Deze rechtvaardigen leefden alle drie ten tijde van een verdorven generatie. Noach ten tijde van de Grote Vloed, Daniël in een tijd van verwoesting en ballingschap en Job temidden van een goddeloze gemeenschap. Zelfs deze drie miskende rechtvaardigen konden geen voorspraak voor hun generatie bieden. Alleen zijzelf werden gered. Net als in zijn eerste toespraak (1-11) herhaalt de profeet voortdurend dezelfde woorden. Met hamerslagen prent hij zijn gehoor in: een rechtvaardige kan niet plaatsvervangend de verantwoordelijkheid voor zijn generatie overnemen. Noach, Daniël en Job zouden noch honger (13-14), noch wilde dieren (15-16), noch het zwaard (17-18), noch de pest (19-20) van het volk kunnen afwenden. Maar heeft Jechezkel dan niet gehoord van de 'verdiensten der vaderen', die God aan Zijn kinderen ten goede zal doen komen? Is dit geen belofte van de Tora (Ex. 34 : 7; Deut. 9 : 5 en zie p. 170)? Zien we voor een antwoord naar Jer. 15 : 1. Nadat Jirmeyahoe terwille van zijn volk God gesmeekt heeft een einde te maken aan de grote droogte, antwoordt God: *En de Eeuwige sprak tot mij: Al stonden Mosjè en Sjmoe'el voor Mij, dan zou Mijn ziel niet naar dit volk uitgaan. Zend hen weg uit Mijn ogen, laat ze weggaan!* Rasji laat zien dat zowel Mosjè (Ex. 32) als Sjmoe'el (1 Sam. 7) eerst het hart van het volk terugbrachten, alvorens voor Israel te bidden: 'Daarom sprak God tot Jirmeyahoe: Jij kunt hen niet omkeren, daarom kan je niet voor hen bidden'. Alleen wanneer het volk omkeer doet wil God het gebed van de rechtvaardige verhoren en zijn verdienste terwille van de hele gemeenschap gedenken. Nu begrijpen we waarom Jechezkel zelfs aan de voorbede van Noach, Daniël en Job geen kracht ten goede meer toekent. Pas door de loutering van de ballingschap zal een kleine rest tot inkeer komen. Met de plotselinge omslag in de toonzetting aan het slot van de tweede toespraak (21ff) zien we het hoopvolle toekomstbeeld van de kleine rest bewaarheid worden.
In het volle besef van een tegenstelling met wat hij tevoren gezegd heeft, zet de profeet zijn toekomstbeeld aan met de woorden: *Maar toch, al zend Ik vier kwade gerichten, zwaard, honger, wilde dieren en pest naar Jerusalem om uit haar mens en dier te vernietigen – zie dan zullen daar ontkomenen zijn...* (21-22). We kunnen de tegenstelling ook aldus verwoorden: In 12-20 beschrijft Jechezkel Gods gerechtigheid vanuit het perspectief van de mens, die alleen van zijn eigen verantwoordelijkheid mag uitgaan. Zelfs de grootste rechtvaardige kan die niet van hem overnemen. In 21-23 laat de profeet ons dan de gerechtigheid zien vanuit Gods perspectief. Anders dan bij menselijke gerechtigheid, is Gods gerechtigheid nooit te scheiden van Zijn barmhartigheid. God straft opdat de overtreders tot omkeer komen; opdat er een rest is van wie de profeet zegt: *Jullie zullen hun* [levens]*weg en daden zien en jullie zullen getroost worden* (22). (MvL)

een ring in je neus, en oorbellen in je oren en een kroon van pracht op je hoofd.
Elk van deze goedheden verwijst voor de midrasj en de verklaarders naar wat God voor Zijn volk gedaan heeft. We maken een keuze: *Ik waste je met water* kan bv slaan op de doortocht door de Rietzee, die Israel bracht tot het vertrouwen in God, vgl. Ex. 14 : 31. *Ik spoelde het bloed van je af*: het bloed van het Pesachlam dat voorafgaand aan de Uittocht op de deurposten werd gestreken als teken dat het volk afstand deed van de Egyptische offerdienst; zie *Tenachon over de Tora* 11, p. 169. *Ik zalfde je met olie*: een verwijzing naar Ex. 28 : 41: de priesters werden gezalfd als vertegenwoordigers van het volk. *Ik kleedde je in bontgeborduurde kleren*: de 613 geboden. *Ik schoeide je met tachasjleer* waarmee het Tabernakel tegen weer en wind beschermd werd (Ex. 26 : 14). *De kroon van pracht op je hoofd*: de diadeem op het hoofd van de hogepriester (Ex. 29 : 6).
Het derde deel van de gelijkenis (12-14) beschrijft hoe de geliefde niets liever wil dan zich ook van haar kant mooi maken voor haar geliefde en als koningin Gods koningschap waard zijn. Een herinnering aan de stralende tijd van koning Sjlomo?
In het vierde deel (15-34) volgt dan in de felste bewoordingen hoe de geliefde haar schoonheid naar het hoofd stijgt en ze gaat zwelgen in het overspel. In de rest van het hoofdstuk horen we hoe God haar met de vreselijkste kwellingen tot schaamte en inzicht brengt. Het hoofdstuk eindigt dan met de belofte op verzoening: *Van mijn kant zal Ik Mijn Verbond met je gedenken (-) en je zal weten dat Ik de Eeuwige ben, en je zal herinneren en je schamen (-) wanneer Ik je vergeven heb alles wat je gedaan hebt. Zo spreekt mijn Heer de Eeuwige God* (59-63).
Zie ook p. 186.

Moraal als politiek

Op tal van plaatsen wordt Israel vergeleken met een wijnstok of een wijngaard. De wijn is een van de zeven vruchten die het land Israel kenmerken (Deut. 8 : 8), en de wijn *verblijdt God en de mensen* (Richt. 9 : 13). De beroemste vergelijking van Israel met de wijngaard is wel Jesj. 5 : 1-7 (zie p. 108): God heeft Israel als een wijngaard geplant, en had verwacht *dat hij* [goede] *druiven zou voortbrengen, maar hij maakte kwade druiven.* De druiven die God verwachtte, de wijn die *God en de mensen verheugt* (Richt. 9 : 13) staan natuurlijk voor de vreugde van de verlossing die Israel in de wereld brengen zal wanneer het aan zijn bestemming beantwoordt. Maar zolang het dat niet doet, confronteert de vergelijking met de wijnstok het volk met zijn falen. En wanneer het zijn eigen falen beseft klinkt als een noodkreet: *O God der heirscharen, keer toch weer, aanschouw uit de hemel en bezoek deze wijnstok* (Ps. 80 : 15). Alle plaatsen waar de profeten de vergelijking hanteren zijn plaatsen van vermaning om het tekort schieten. Maar eens zal het volk de beoogde druiven voortbrengen (Jesj. 27 : 2): *Op die dag zal er een wijngaard zijn van rode wijn, zing daarvan in beurtzang. Ik de Eeuwige zal hem behoeden,* enz.
Ook Jechezkel gebruikt de beeldspraak. Hij legt echter het accent niet op de opbrengst, de wijn en de druiven, maar op de stok. Hij onderstreept de waardeloosheid van het hout vergeleken met dat van andere bomen: *Kan er hout van worden genomen voor arbeid? Kan er een pin uit worden genomen om er dingen aan op te hangen? Zie: aan het vuur is het gegeven ter vertering* [nl. met de verwoesting; iets anders is er niet mee te beginnen], *zijn twee uiteinden* [Efrajiem en Jehoeda] *zijn door het vuur verteerd en het binnenste verschroeid,* [en nu geldt helemaal:] *kan het nog voor werk worden gebruikt?* (Jech. 15). Israel is *het kleinste van alle volken* (Deut. 7 : 7). Politiek gesproken kan het geen vuist maken. Israels kracht ligt in het voortbrengen van de wijn van de verlossing, die alleen door het volgen van Gods geboden van moraal en menselijkheid gerealiseerd kan worden. Wanneer het die taak verzaakt, is het hout van de wijnstok waardeloos en geeft God het over aan het vuur (15 : 6).

In hoofdstuk 17 maakt Jechezkel gebruik van het feit dat de ranken van de wijnstok, die tot wel 20 m kunnen uitgroeien, over de grond kruipen wanneer ze niet worden geschoord. De wijnstok wordt daarmee het beeld van de onderwerping aan Bavel. Het onafhankelijke Israel van weleer vergelijkt hij met een trotse ceder. Maar *de grote adelaar, groot van vleugels, lang van pennen, vol van bont gekleurde veren* [een beeld voor Nevoekadnetsar] *kwam naar Levanon* [een beeld voor het land Israel] *en nam de kroon uit de ceder* [het koningshuis], *hij plukte de top van de jonge twijgen* [de jonge koning Jehojachien] *en bracht hem naar het land Kena'an* [nl. Bavel. 'Kena'an betekent ook 'handelaar']. *In de stad van de handelaren zette hij hem. En hij nam van het zaad van het land* [koning Tsidkiahoe uit het land Jehoeda, die Nevoekadnetsar op de troon zette], *(-) het ontsproot tot een zich verspreidende wijnstok, laag van gestalte (-) en het werd een wijnstok die takken maakte en ranken schoot. En er was nóg een adelaar, groot van vleugel en veel van veren* [beeld voor Egypte]. *En zie, naar hem strekte deze wijn-*

Werkelijkheid en profetie
Op p. 65 onderstreepten we dat de eerste profeten geen 'gewone' geschiedenis schrijven, maar de lotgevallen van het volk duiden vanuit een profetisch perspectief. Dat wil zeggen: vanuit het perspectief van Gods plan met Israel en de wereld (vgl. ook p. 50). Hetzelfde geldt voor de latere profeten, wanneer ze schrijven over hun eigen tijd. Ook zij kijken door de uiterlijke causaliteiten heen naar de daarachterliggende Goddelijke causaliteit (vgl. *Tenachon over de Tora*, de bijlage *Over profetie* bij nr. 24). Wanneer Jesjaja (1 : 15) van het volk zegt *jullie handen zijn vol bloed*, betekent dit niet noodzakelijk dat het volk onschuldigen vermoordde. Ook in het ogenschijnlijk 'kleine' onrecht ziet Jesjaja al het bloed als de uiteindelijke consequentie. Wanneer de Babylonische ballingschap geschilderd wordt als een tijd van zware kwellingen, klopt dat niet met de uiterlijke geschiedenis (zie p. 168). Jeremia en Jechezkel zien echter niet de uiterlijke ballingschap. De werkelijke nood is de diepe schaamte dat God Zich van hen heeft moeten verwijderen. Wanneer Jechezkel de verwoesting en de ballingschap voorziet, beschrijft hij ze als de consequentie van een allerwege doorwoekerende afgodendienst (hoofdstuk 8). Een ooggetuige zal dat niet hebben kunnen zien. Wat Jechezkel in zijn ogenschijnlijk zo realistische beschrijvingen concretiseert, is de afgodendienst die zich in de harten van zijn volk roert. In 8 : 7f wordt hij in een dichtgemetselde kamer gebracht, waar hij de afgoden ziet. Daaruit volgt al dat zich de afgoderij aan het oog van de beschouwer onttrok, maar zich afspeelde in het verborgene van het mensenhart, dat in wezen God's Tempel behoort te zijn. De innerlijke overtredingen van zijn eigen tijd beschrijft hij in termen van de uiterlijk zichtbare afgodendienst van Menasjè (2 Kon. 21 en 24 : 3-4), dus uit het verleden. De toekomstige rampspoeden beschrijft hij in termen van Lev. 26 en Deut. 28. Aldus de profetische duiding van de geschiedenis.

stok zijn wortels uit (-) opdat hij het bevloeien zou!? [een vernietigende beeldspraak voor de onmogelijkheid en de hopeloosheid van Tsidkiahoe's plan met Egypte samen te spannen tegen Bavel: een over de grond kruipende plant die naar een adelaar reikt!]. *Wanneer de oostenwind hem beroert* [Bavel], *zal hij niet hopeloos verdorren?* (10).
Op het eerste gezicht lijkt Jechezkel zich in de politiek te begeven. Jehoeda zal 'verdorren' wanneer het probeert het juk van Bavel af te schudden door zich tot Egypte te wenden. Het accent ligt voor de profeet echter niet op het politiek onhaalbare, maar op het moreel onaanvaardbare van een opstand tegen Bavel: 11 *En het Woord van de Eeuwige kwam tot me, zeggend:* 12a *Zeg nu tot het huis van opstandigheid: Weten jullie niet wat deze dingen zijn?* [begrijpen jullie de beeldspraak wel tot op de bodem?]. In vers 2 spreekt Jechezkel van een 'raadsel' en een 'gelijkenis' die hij het volk met zijn beeldspraak voorlegt. De gelijkenis kan zijn hoorders moeilijk zijn ontgaan: De adelaars zijn natúúrlijk de koningen van Bavel en Egypte, de top die uit de ceder geplukt wordt is natúúrlijk de koning, enzovoort. Maar het 'raadsel', dwz de diepere betekenis van de gelijkenis is hun ontgaan. Die diepere betekenis verklaart de profeet nu in de zinnen 12b-21: *Zie, de koning van Bavel kwam naar Jerusalem, nam zijn koning en zijn vorsten en bracht ze tot hem naar Bavel. En hij nam van het zaad van het koningshuis en sloot een verbond met hem* [met Tsidkiahoe; en dan herhaalt de profeet:] *bracht hem onder een eed (-) om te zijn tot een onderworpen koninkrijk, dat zich niet verheffen zou, maar zijn verbond in stand zou houden. Maar hij* [Tsidkiahoe] *stond tegen hem* [de koning van Bavel] *op door zijn gezanten naar Egypte te sturen, om hem paarden en veel volk te geven. Zou dat slagen? Zal iemand die zulke dingen doet ontkomen? Zal hij een verbond schenden en toch ontkomen? Zowaar Ik leef, zegt mijn Heer, de Eeuwige God, moet hij niet in de plaats van de koning die hem tot koning gemaakt heeft, maar wiens eed hij veracht heeft, wiens verbond met hem hij brak, temidden van Bavel sterven? (-) Hij die een eed verzaakt heeft en een verbond verbroken – want zie, hij heeft hem zijn hand gegeven! – hij zal niet ontkomen.*
De bedoeling van de gelijkenis blijkt nu een vermaning om het verbreken van het verbond met Bavel, waarbij Tsidkiahoe de Naam van God heeft betrokken (zo blijkt uit 2 Kron. 36 : 13). *Daarom zegt mijn Heer, de Eeuwige God, zowaar Ik leef, Mijn Eed die hij veracht heeft, Mijn Verbond dat hij gebroken heeft, op Zijn hoofd zal Ik het doen neerkomen.* Het verbond dat hij in Naam van God met de koning van Bavel gesloten heeft is Gods Verbond. Was het niet Gods plan dat hij een verbond met Bavel sluiten zou omdat het volk het verbond van Sinai geschonden heeft? En moet ook dit verbond niet worden geheiligd? Zoals élke eed moet worden geheiligd? 'Hier stuiten we op een van de grote vernieuwingen in de profetie van Israel. Dezelfde regels van moraal en rechtvaardigheid, zonder welke geen maatschappelijk leven mogelijk zijn, moeten ook voor koningen het richtsnoer zijn bij het nemen van politieke beslissingen. Er moet niet alleen moraal zijn *in* de politiek, maar de moraal moet worden *tot* politiek' (M. Lazarus in zijn monografie over Jeremia [1894]; geciteerd bij J. Jacobson, *Chazon beMikra*, I, p. 195).

Het avontuur van de stilte

In Jech. 14 zien we hoe God kan weigeren mensen te antwoorden: *Zal Ik Mij dan door hen laten bevragen?* (14 : 3, vgl. 20 : 3). Toch spreekt God ook zonder op vragen te antwoorden: *Zal Ik Mij bij zijn komst laten overhalen tot een weerwoord aan hem, met zijn vele gruwelgoden, opdat Ik het huis Israels in het hart grijpe?* (14 : 5). Is het de verborgen stilte in Gods spreken die Israel bij het hart zal grijpen? De woorden van Jechezkel behelzen een subtiel verwoorde les: soms kan alleen stilte de mens nog tot ommekeer bewegen. De Joodse filosoof André Neher wijst in zijn boek *l'Exil de la parole* (Ned. *De ballingschap van het Woord*) uitvoerig op de verborgen stilte in de woorden van Jechezkel. Hij spreekt over hem als de profeet van het avontuur van de stilte.
Precies in het midden van het boek Jechezkel zijn we getuige van een uiterst merkwaardige opdracht. De geliefde vrouw van de profeet is plotseling gestorven, maar hij mag haar alleen in stilte bewenen (24 : 17). De profeet is voorbeeld voor de stilte, waarin Israel de ontwijding van Gods Heiligdom zal moeten dragen (24 : 24). In het diepst van zijn persoonlijke ellende en dat van zijn volk, juist wanneer hij het zou willen uitschreeuwen, ontvangt de profeet de opdracht te zwijgen tot het oordeel geheel voltrokken zal zijn: *Op die dag zal je mond geopend worden bij de komst van de vluchteling. Dan moet je spreken en niet meer stom zijn* (24 : 27). Pas in hoofdstuk 33 lezen we dat die vluchteling de profeet de ondergang van Jerusalem komt aanzeggen, en dat het moment van spreken weer is aangebroken: *Hij had mijn mond geopend vóór de ontkomene tot mij kwam. Ik was niet meer stom* (33 : 22). Heeft de profeet in al die tussenliggende hoofdstukken dan niets gezegd? Zeker is de profeet al die tijd blijven spreken. Maar voor hen, die stom bleven voor Gods Woord waren zijn woorden doortrokken van stilte. Dit is het grote drama van Gods verborgenheid. (MvL)

Lernen met Tenachon

Zie voor de inleiding tot deze rubriek de laatste bladzijde van Tenachon 9.

De profeet Jechezkel

a. Wanneer leefde en werkte Jechezkel? Zie 1 : 2; 33 : 21; 40 : 1 en de bijlage bij *Tenachon 6*.
b. Wat is de algemene teneur van zijn profetieën vóór de verwoesting van de Tempel (hoofdst. 1-24)? En wat is de algemene teneur erna (vanaf 34)? Kunt u een verklaring geven voor dat verschil?
c. Lees 'De struktuur van het boek' (p. 163) en het eerste deel van 'De profeet Jechezkel' (tot 'In de eerste periode van zijn optreden', p. 161f).
d. Bespreek met elkaar de alinea 'Na de ramp... door innerlijke omkeer'. Welke betekenis zou de houding van de profeet kunnen hebben voor ons in onze tijd?
e. Lees 3 : 16-21 en 33 : 1-9. Welke verantwoordelijkheid heeft een profeet volgens deze verzen?
f. Lees de rest van 'De profeet Jechezkel'.
g. Lees Lev. 19 : 17b en bespreek met elkaar de stelling: 'Iemand behoort een ander te wijzen op zijn overtredingen en is medeverantwoordelijk wanneer hij dat nalaat'. Waarom zou dat zijn?
Welke problemen roept het op in de praktijk?

Het visioen van de Merkava

a. Lees hoofdstuk 1; 8 : 1-4; 9 : 3; 10 : 15-22; 11 : 22-23; 43 : 1-7. Welke boodschap behelst dit visioen in hoofdst. 8-11? En welke in 43?
b. Lees 'Het visioen van de Merkavan' (p. 165-166).
c. Bespreek met elkaar de zinnen: 'De profeten zijn mensen... blijft voor mensen onvatbaar'. Heeft dit inzicht naar uw gevoel ook voor ons in onze tijd nog betekenis? Welke bijvoorbeeld?
d. Lees nog eens de laatste zinnen van 'Het visioen van de Merkava' (vanaf: De hele *merkava* is trouwens... p. 166). Lees daarna 'De Merkava en de cheroeviem' (p. 165) en 'De Merkava als troostvisioen' (p. 166).
e. Wat vindt u van de opvatting over God die hieruit naar voren komt? Spreekt die u aan? Hebt u het er moeilijk mee? Waarom?

De wijding van Jechezkel

a. Lees 2 : 1-3 : 15. Doe dit hardop en bij voorkeur in meer vertalingen.
b. Waarom zou God Jechezkel altijd aanspreken met 'mensenkind' (2 : 1; vgl. ook 3 : 17; 6 : 1; 7 : 1 enz.)?
c. Lees 'Ben Adam' (p. 164).
d. Welke van de hier gegeven verklaringen spreekt u het meeste aan? Waarom?
e. Wat moet Jechezkel volgens 2 : 4 en 3 : 11 tegen het volk zeggen? Wat is daar vreemd aan?
f. Aanvaardt Jechezkel zijn opdracht meteen? Waaruit blijkt dat?
g. Wat zou er bedoeld zijn met het eten van de boekrol?
h. Lees 'De wijding van Jechezkel' (p. 167-168).
i. Wat vindt u van de uitspraak: 'De kern van zijn opdracht is: *Zo zegt de Eeuwige God*, opdat ze in de rampspoed die hen treft nooit zullen kunnen zeggen: God was er niet?' Welke gevaren zitten er aan deze uitspraak wanneer we hem zonder meer overbrengen naar een andere (onze) situatie?
j. Lees 'Geloofd vanuit Zijn Plaats' (p. 167-168).
k. Bespreek met elkaar de uitspraak 'De wereld is niet de plaats waar God woont, maar God is de plaats waar de wereld woont'.

Gods gerechtigheid

a. Lees 14 : 1-11, liefst hardop en in verschillende vertalingen.
b. Antwoordt God degene die Hem raadpleegt 'met zijn afgoden op zijn hart'? Zo nee, waarom niet? Zo ja, wat antwoordt Hij ze?
c. Lees het eerste deel van 'Gods gerechtigheid' (tot aan: 'De aanklacht van Jechezkel, waarin...' (p. 170f). Vergelijk al lezend de vertaling van de verzen in dit artikel met die in uw eigen vertaling(en).
d. Bespreek met elkaar de zinnen: 'De mens is vrij... maakt de mens verantwoordelijk'.
e. Lees 'Het avontuur van de stilte' (p. 175).
f. Bespreek met elkaar de uitspraak: 'Soms kan alleen stilte de mens nog tot omkeer bewegen'.
g. Lees 14 : 12-23 hardop en bij voorkeur in meer vertalingen.
h. Waarom kunnen ook de grootste rechtvaardigen het land niet redden?
i. Lees de rest van 'Gods gerechtigheid'.
j. Bespreek met elkaar de uitspraak: 'Alleen wanneer het volk omkeer doet wil God het gebed van de rechtvaardige verhoren en zijn verdienste terwille van de hele gemeenschap gedenken'. Heeft deze uitspraak naar uw gevoel betekenis voor ons in onze situatie?

Moraal als politiek

a. Lees hoofdstuk 15. Wat is het nut van de wijnstok (zie bv. Jesj. 5 : 1-7)?
b. Lees hoofdstuk 17. Welke daad van de koning (Tsidkiahoe) wordt hier veroordeeld? Waarom?
c. Lees 'Moraal als politiek' (p. 174-175).
d. Bespreek met elkaar de laatste regels van dit artikel ('Hier stuiten we op...'). Wat zou dit voor ons in onze situatie concreet kunnen betekenen? (DvU)

Colofon

Tenachon verschijnt elke twee maanden.

Uitgever:
B. Folkertsma Stichting voor Talmudica
B. Folkertsma Center for Jewish Studies
Burgemeester Lambooylaan 18
1217 LD Hilversum (035-219406)
Redactie: Eli Whitlau
Abonnementen:
Boekencentrum b.v.
Postbus 29
2700 AA Zoetermeer
(079) 615481
Abonnementsprijs: *f* 70,– per jaar.
Prijs van losse nummers *f* 12,50
Het abonnementsjaar loopt van 1 oktober tot 30 september

© 1987 B. Folkertsma Stichting voor Talmudica